

VI. Între mitul școlii și revolta metafizică

- Păltiniș — „ein Licht auf meinem Wege“ ● În căutarea mitului pierdut ● Școală filosofică fără elevi sau **homo nicasianus**
- Discipolii și „diferența specifică“ ● Imposibila despărțire
 - „Revoltatul“ — „le voila qui fait face“!

Vreme de cincisprezece ani, în ultima parte a vieții, Noica a locuit la Păltiniș, dar a gândit și a scris — poate mai mult ca pînă atunci — în Europa. O stațiune montană extraordinară din care lipsesc paltinii de altădată, un loc de odihnă situat la cea mai mare atitudine a căpătat, prin *prezența* gândirii sale, valoarea și forța unui simbol, a unui mit laic (însăși existența lui Noica devenise așa ceva), un mit care repera astfel un topos al lucrării spiritului românesc și european. Prin Noica, Păltinișul — după Tübingen-ul nostru care ar putea fi Sibiu — a început să ființeze în Europa, fiind asemănător, ca semnificație, cu acel spațiu izbitor de identic în ordinea creației în care s-a retras Heidegger spre sfîrșitul vieții.

Paginile din *Jurnalul* lui G. Liiceanu reprezintă, deocamdată, prima dezvăluire „riguroasă“ a „fenomenului“ sau „legendei“ păltinișene. (La care se adaugă și dezbaterea asupra *Posterității lui Noica* — v. *Vatra*, 12/1989 — și, indirect și selectiv, *Epistolarul*.)

Propensiunea lui Noica pentru Ardeal are o mai veche obîrșie. Tînărul student în filosofie vorbea cu o netrucată evlavie, prin anii '27—'29, dar și după aceea, despre tineretul cărturar din Ardeal, despre morala și revistele acestuia, despre creatorii acestui spațiu;

paginile de publicistică sau o conferință ca *Ardealul în spiritualitatea românească* vorbesc de la sine. Dar „înfierea“ lui Noica în Ardeal avea să se producă puțin mai târziu. Era prin 1975 când, după ce se pensionase, filosoful căuta un loc cu virtuți terapeutice pentru sănătatea sa cam șubredă. Am venit la Păltiniș, se confesa filosoful, cu gândul că nu voi mai duce-o mult. Își făcea socoteala că oamenii de cultură precum Blaga, Barbu, Vianu au murit între 65 și 70 ani. Voia să se grăbească în a spune ce mai avea de spus... Obișnuia să mărturisească deschis că bunul Dumnezeu sau natura l-au ajutat să ajungă la acea etate, când picioarele nu l-au lăsat și când capul „merge“ în limitele de pînă atunci. Optase, așadar, pentru Ardeal, mai exact pentru Sibiu, unde Relu Cioran, fratele aceluși Buda al Carpaților care trăiește și scrie la Paris (și în limba română), îi sugerase să vină. Ar fi vrut să stea la Rășinari dar, cum *odaia* era scumpă (locuitorii de aici sînt un pic cam zgirciți, observa Noica), a locuit mai întîi într-o cameră a Mitropoliei, amplasată la Păltiniș, după care, în timpul peregrinărilor sale prin împrejurimi, ar fi descoperit cochetele căsuțe ale stațiunii. Avea o pensie de vreo două mii și ceva — la care se mai adăugau și drepturile de autor — bani cu care putea să achite chiria și masa la cantină. Totul costa — atunci — treizeci și trei de lei. Noica, se știe, era de o rară modestie nu numai în chestiuni de gastronomie dar și cînd era vorba de vestimentație (Dinescu a scris, „pe vremuri“, în SLAST, o subtilă tabletă despre „ghetrele“ filosofului). Nu era vreo modestie ostentativă, afișată. Dimpotrivă. Îl „prindea“ atît de mult o atare atitudine încît contrariul ți s-ar fi părut de tot deplasat. Cine și-ar fi putut oare închipui pe Noica, pe omul și filosoful din anii maturității depline, un iubitor de lux, un ins atent la dunga pantalonilor, la scamele de pe haină sau la lustrul pantofilor?! Era atît de natural și „elegant“ în același costum de culoare închisă, în paltonul sau fiș-fiș-ul ușor ponosite, cu aceeași bască de care îi părea rău să se despartă (dacă ai o căciulă serioasă, adică

scumpă, spunea cu haz filosoful, și se poate întâmpla să îți-o fure, cum se petreceau lucrurile cu damele din București atunci când se urcau în tramvaie sau autobuze; de ce să-i duci grija unei căciuli de astrahan?!...).

În fond, atitudinea lui Noica era a unui filosof raționalist: nu voia să fie sclavul „obiectelor“, nu dorea tirania lor, nici *dependența* de ele.

Pe Noica nu îl interesau, deci, atât de mult condițiile materiale, să zicem așa, ale vieții. Era un înțelept, iar pușcăriile cu avatarurile ei „comuniste“ — despre care ne-a dat, prin *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*, cel mai subtil eseu — îl fortificase îndeajuns. Ceea ce dorea era „salvarea“ sa și a culturii românești prin creație (aici, la Păltiniș, aveau să fie „moșite“ volumele din Platon și tot aici aveau să fie scrise lucrările sale de maturitate, după cum tot Păltinișul va ține locul unei autentice Academii platonice...). Noica s-a instalat la Păltiniș pentru a-l transforma — cum spuneam deja — într-o cetate de scaun a filosofiei noastre. Și gestul acesta întemeietor, trebuise să recunoaștem, i-a reușit. Pelerinajul la vila 12 — într-o de tot modestă cămăruță din care lipseau impresionantele tonuri legate sau nu în piele, biblioteca sau vreun somptuos birou (Noica scria stînd pe pat și ținînd pe genunchi cunoscuta planșetă din placaj) — se transformase repede într-un fel de *ritual întru inițiere*. Gînditorul care avusese domiciliul forțat la Cîmpulung Muscel își provoca parcă acum o existență învăluită în enigmă, acceptînd cu plăcere nedisimulată ca, alături de propria creație — dacă nu cumva făcînd parte organică din ea — să „antreneze“ tinerii în „cultura de performanță“. Proiectul său de salvare a culturii noastre de la un hiatus propunea o soluție care sfida simplitatea... imposibilă: dacă numai un tînar dintr-un milion de locuitori va fi pregătit întocmai unui sportiv (el îi viza pe cei, cum se spunea atunci, scoși din producție), atunci vom avea în vreo 8—10 ani lotul de aur necesar contuității — și deci supraviețuirii onorabile — a culturii românești. Despre inițiativa sa cu *Cei douăzeci și doi sau despre*

cultura de performanță Noica a vorbit — și duios, și entuziasmat — într-un text din *Ramuri* (v. nr. 7/1981). Proiectase un fel de pelerinaj prin toată țara pentru a sta de vorbă cu „ștabii“ de la cultură. Spera să obțină de la ei ajutor și încuviințare. S-a ales doar cu promisiuni protocolare, cu gânduri de compătimire pentru soarta rezervată culturii românești, cu „of“-uri semnificative și... cam atât. E-adevărat, era ascultat de politici sau de alți „grădinari“ ai culturii, dar nici unul din aceștia nu putea — chiar de-ar fi vrut (la Timișoara, mărturisea Noica, responsabilă cu problemele culturii a început să plîngă...) — să ia vreo decizie care să protejeze dezvoltarea culturii de performanță. Ceea ce nu-l împiedica să caute mereu pe „cei 22“ în nenumărații tineri care erau, și ei, într-un pelerinaj de aflare a magisterului. Tineri pe care îi selecționa meticulos spunîndu-le *ce au și ce le trebuie*. Dar povestea aceasta frumoasă — în care unii vedeau întruparea celei dintre „turmă“ și „păstor“ — avea să se sfîrșească, să eșueze neașteptat de repede. Un final precipitat atât de utopia care, în ascuns, îi era reproșată filosofului — Cioran vorbea de o „întreprindere donchișotescă“ — cît și de „nefasta“, cum era caracterizată în acel moment, meditație transcendentală, un serios pretext folosit de putere pentru a anihila intelectualii, pe toți cei care îi erau potrivnici (așa-numiții oameni „incomози“). În mai toate împrejurările însă Noica i-a ajutat pe tinerii înzestrați, acei tineri la care s-a gândit nu în anii maturității ci mai totdeauna. Poate nu e lipsit de interes să invocăm aici ceea ce filosoful de la Păltiniș îi mărturisea într-o scrisoare (8 oct. 1969) lui Ionel Jianu legat de lumea în care vor trăi nepoții și nepoțelele lor: „Va fi una mai bună? Și mai putem noi înșine face ceva pentru ea? *Eu o să încerc, în ce mă privește, nu atât cu cărți, cît cu înverșunarea de a modela cîtiva tineri pe plan de cultură*. Oricum va fi lumea de mîine, cu siguranță va fi una a culturii.“ (s.n.). „Diagnosticîndu-i“ și prin analiză frenologică, „palpîndu-le“ cu atîta dibăcie spiritul, aptitudinile și utopiile „realiste“, Noica făcea orice să-i „înhamă“

pe tinerii talentați, să facă din ei niște „cai de curse“. Generozitatea lui Noica era inegalabilă; un singur exemplu dintre atâtea: în 1982, după ce stătuse câteva săptămâni la Freiburg, s-a întors în țară cu un xerox după tezele lui Pico della Mirandola: îi trebuiau unui tânăr de la Timișoara.

Existau însă atâtea filtre care încercau să oculteze atari angajamente culturale. Cu toate acestea, Noica a continuat să fie, împreună cu tinerii care i-au rămas fideli, unul din cei ce asigurau prin propria creație temeinica lucrare a spiritului românesc. Pentru ultimii cincisprezece-douăzeci de ani, Păltinișul rămîne deci un epicentru al unei tacite și subtile atitudini care pendulează între „*dandysm*“ și „*revolta metafizică*“. Iar în imperturbabilul și subtil-ironicul Noica s-a ascuns — dar s-a și dezvăluit — „omul revoltat“ al metafizicii noastre contemporane, al românismului ridicat la rang de stil cultural.

Ironia filosofului — uneori orală, alteori, cum se întîmpla în anii tîrzii ai vieții, livrescă, detașarea hîrtiei și a scrisului dîndu-i parcă și o aură de seninătate cu care-și învăluia „cearta“ — ironia lui Noica deci era un fel de îndîrjire și încăpăținare cu care voia (și reușea!) să-i injecteze pe tineri. „Vrei să faci cultură de performanță, încerci să faci o ispravă bună?“, te întrebă cel ce meditase atît (inclusiv în pușcărie) la istoria lui *cum e cu putință ceva nou*. Te cerceta mai totdeauna în ce crezi că poți să fii *original*. Îți făcea anamneza spiritului, îți dezvăluia „maladia“ acestuia din urmă, te diagnostica sufletește. Căuta, probabil, să le arate tinerilor și altceva: ceea ce singur a simțit atunci cînd căuta, și el, înfrigurat, „regulile“ acelei vîrste. (La 17 ani, îi mărturisea filosoful lui Liiceanu, era teribilist, voia să epa-teze și, apoi, după ce practicase o „*virtuozitate goală*“, încercase să „ascetizeze pe temeieri culturale“; la 18 ani, după ce anterior citise pe Schuré și Bergson, nu avea acea „impuritate bună“ necesară lecturii și — spune Noica — „îmi citisem Kant-ul, în gol însă“.) Dorea să le arate că au de ales între calea izbînzii sau — dimpotrivă — cea a unei involuntare ratări. Prin Noica, unii

tineri și-au găsit „sunetul secund“, încercându-se în filosofie, în timp ce alții au avut „norocul eșecului“, așa cum singur spunea despre sine amintindu-și de momentul când a fost „mîntuit“ de mutilarea liricului pur (Ion Barbu i-ar fi spus să renunțe la poezie), a matematicilor, muzicii și literaturii. Îi asculta pe tineri cu acea „atenție ultimă“ de care vorbea Goethe, dar și cu plierea necesară și firească față de „l'autre“. Filosoful căuta peste tot *acel* tînăr despre care putea spune satisfăcut: „er hat kein Sitzfleisch“. Chiar și tendința de a minimaliza valoarea altor gînditori putea avea, pentru Noica, sensul unei biciuiri a pathosului elevilor săi: că Jaspers e plat; că Foucault — de la care a așteptat „ceva teribil“ după *Les mots et les choses* — merge la „marii secunzi“ și rămîne în „documente prăfuite de epocă și într-un spectaculos artificial“, în istoria problemei și în inteligența goală; că „nebuniile“ lui Deleuze ca și „performanțele de acribie“ ale aceluiași Foucault dintr-un volum, precum *La volonté de savoir*, sînt „simple proliferări ale «scriiturii» care rămîn în marginalitate“; că Odobleja a spus lucruri elemenaare; că P.P. Negulescu și I. Petrovici nu știau grecește și nemțește (ceea ce ar explica și lipsa discipolilor); că nici Călinescu nu cunoștea limba germană; că Eliade a plecat din țară să devină erudit și că opera sa conține și mult balast (demersul acestui gînditor nu releva, observa Noica, alte nuanțe ale ideii, ci una și aceeași idee), dar a făcut o „carieră strălucită“; că Eminescu nu există ca gazetar politic (afirmație absolută nefondată pe care o mai „susținea“ și prin '79—'81); că Liiceanu n-a trecut de „lectura“ psihologic-antropologică a lui Platon etc.

Nu intenționăm aici să deformăm cumva raportul dintre Noica și alți creatori; riguros, nici nu s-ar putea susține că filosoful avea o atitudine atît de constantă în aprecieri (mai ales orale), căci ironia lui șfichiuitoare intra, abrupt, în puseuri. După cum nu dorim nici să aruncăm anatema asupra cugetării politice eminesciene, despre care am discutat îndelung cu filosoful. Dincolo de opțiunea sa, justificată superficial și în grabă în *Jurnal*

filosofic, „omul deplin“ îl fascinaise și avea pentru el o creștină devoțiune (imagine conturată îndeosebi după 1975), ilustrată, între altele, și de explorarea manuscriselor. Chiar dacă și această tentativă a fost amenințată, uneori, și ea, de grabă și fragmentarism, căci Noica vorbea, într-o mărturisire publicată în *Revista de Istorie și Teorie Literară*, de vreo două săptămîni în care și-a îngăduit să treacă prin caietele eminesciene; să fi scris oare atunci *Eminescu sau gînduri despre omul deplin al culturii românești?! E drept că a și xeroxat vreo șaptesprezece caiete și le-a depus, inițial, la Biblioteca „Astra“ din Sibiu, apoi, fiindcă bibliotecarii de aici nu au continuat filmarea clișeelelor, le-a transferat la Botoșani; despre „îsprava“ celor de acolo a scris cuvinte de laudă apărute postum în *România literară*. Mai toate aceste aspecte relevă în fapt unul și același mod de a fi al lui Noica: o personalitate ieșită din comun, contradictorie, incomodă pentru spiritele obișnuite, un talent, totuși, exploziv, care nu suporta marxismul cu oglinzile lui concave. (De altminteri, legat tot de ultimul aspect invocat, filosoful ironiza cu atîta sarcasm absurditatea exprimată de primatul factorului economic care, sublinia el, a sufocat dezvoltarea culturii. România este o țară mică și — credea Noica — nu va avea nicicînd șansa unei supremații economice; în schimb, s-ar putea bine realiza prin cultură — e aici acea frumoasă utopie a rezistenței numai prin cultură.) Delimitarea gînditorului de teoria ideologiei canceroase era exprimată în cuvinte deloc agresive: „Neputînd să fac filosofie nemarxistă în alți termeni, m-am ascuns după cuvinte; le-am luat în brațe, ca după aceea să mă ia ele“. Așa a ajuns, de altfel, Noica la cîmpul semantic al limbii române, la ontologia rostirii noastre, unele din aceste prime încercări fiind credem, într-un fel, *Descifrare, destăinuire* — v. *Gînd românesc*, nr. 5—12, 1938 — și *Cum gîndește poporul român* (v. *Pagini despre sufletul românesc*, 1944).*

Fermentul sacru care a transformat crezul de totdeauna al filosofului într-un fel de „revoltă metafizică“ a fost obsesivul *mit al școlii*, conjugat subtil și liric cu acela al *fiului risipitor*, îndeosebi cu *fratele* lui, după

cum ni se spune în *Jurnalul filosofic* din 1944, retipărit de editura Humanitas în 1990. Recunoașterea lui Noica în acest personaj stoic numit fratele fiului risipitor — în fond, o altă *hipostază* a fiului risipitor — se producea nu atât în *Jurnal filosofic* (1944), cât în acel text scris se pare în anii '38—'39 și intitulat *Fiul risipitor și fratele său* (v. *Eseuri de Duminică*, Humanitas, 1992, p. 26—28). E aici un portret moral cât se poate de „complet“ al acestei parabole, unde atât fiul cât și fratele sînt simțiți și descriși ca poli ai vieții morale creștine. Parabola fiului risipitor fără fratele său, spune Noica, nu are sens. Ei sînt cele *două fețe ale vieții*. Formează, am zice, o *coincidentia oppositorum*. O unitate care se scindează temporar — atîta timp cât fiul rătăcește în lume — după care se reface. Două moduri de a înțelege și trăi viața relativ opuse, dar care pînă la urmă sînt complementare, coexistă printr-un fel straniu de conciliere: sînt ca lumina și umbra într-un tablou. Adică: una dă identitate celeilalte, și invers.

Fiul se lasă condus de un principiu antisocratic: *Ignorează-te pe tine însuși!* Ceea ce îl face să nu știe de Dumnezeu și să se ignore și pe sine. Evadarea lui în lume va avea în esență sensul instinctual al căutării de sine, al aflării adevăratului sine, al sinelui. Un imaginar iepure șchiop îl ademenește să se piardă în spectacolul voluptos al concretului. Nu știm însă dacă la întoarcerea sa are revelația sinelui — fie și prin simplul contrast cu gesturile fratelui său — și nici dacă pînă la urmă va afla pe Dumnezeu (de fapt, el este din rîndul celor ce nu pot să-l caute...). Fiul risipitor — e vorba de cel care a plecat, și nu de *sensul* celui care s-a întors — este sclavul aventurii, al hazardului. E mînat de o curiozitate expansivă, cea care nu suprimă dorințele ci dublează pe fiecare în parte. Viața lui stă sub semnul *foamei originare*: este „înfometat de lume, de nouitate, de cheltuire“. Norma lui morală se întrupează tocmai din *absența* acestei norme. Orice i se întîmplă va fi bine. Trăiește cu desfătare, aproape senzual, *alternativa*: „Dacă-mi reușește păcatul, e bine: am voluptatea; dacă

nu-mi reușește, e iarăși bine: am virtutea“. Prin atare „indiferență pozitivă“, destinul fiului risipitor este să se piardă în *acțiune*. Este însetarea „Unului de a se pierde“.

Fratele fiului risipitor e tutelat însă de principiul so-cratic: *Cunoaște-te pe tine însuși!* Introvertit și contem-plativ, el l-a cunoscut pe Dumnezeu și trăiește în chilia poruncii. Este la fel de sclav ca și fratele, numai că el are înțelesul sclaviei, conștiința ei, și nu simte supune-rea aceasta ca pe o pedeapsă. El își reprimă curiozitatea cu aceeași forță cu care fiul risipitor o adulmecă. Sau — dacă are, totuși, curiozitate — el ajunge să o epureze de partea ei lumească (e *lămurit* de ispita ei corupătoare de ființă) și trăiește doar curiozitatea curiozității (Noica o numește „curiozitatea meschină a reținutului“). Cum va trăi de altfel și păcatul păcatului, în fapt, tristețea de a nu fi păcătuț, care îi cuprinde, uneori, pe îngeri și în-totdeauna pe oamenii mediocrii. Nemăsuratul orgoliu al fratelui fiului risipitor este forma unui triumf moral; el știe să accepte o înfrângere, primește cu seninătate eșe-cul; conviețuiește cu indiferența cea bună — nu aceea „pozitivă“ — e aproape un stoic care a atins ataraxia. Existența lui stă sub legea *fricii originare*: „se teme să nu piardă, se teme să riște, se teme să dea“. Destinul său este să se risipească în *contemplație*. Mișcarea sa de *refuz*, atunci când fiul risipitor, tatăl și ceilalți se bucură că s-au regăsit, este o recunoaștere tacită a *părții sale absente*. Iertat în naivitatea lui, fiul rătăcitor va reface astfel unitatea scindată a parabolei. Ei vor fi, din nou, cele două fețe de nedespărțit ale vieții: „Între aceste două capete se petrece viața noastră creștină, cu triumfurile dar mai ales cu impuritățile ei“. Tocmai de aceea fiul risipitor și fratele sînt, în fond, una și aceeași parabolă. Ei sînt atît de *vii*, de păcătoși deopotrivă încît a-i concepe separat e imposibil. Cum să desparți lumina de întuneric?! Și tot de aceea, nici unul din ei „nu poate fi judecat etic“. Nu poți spune cine este mai bun, cine are mai multă dreptate sau cine greșește mai puțin. Chiar dacă fiul risipitor practică o etică a devenirii, în vreme ce fratele, ursuz, e omul care ține lumea în loc. Singurul accent de superioritate între aceste *două stiluri de a fi*,

între aceste *hipostaze ale vieții morale creștine* îl aflăm nu în planul eticului, ci al meta-fizicului. E cunoscuta vorba a lui Spinoza pe care o invocă în *Jurnal filosofic* și Noica: „superioritatea *adevărului* asupra erorii e că știe și despre sine și despre *eroare*, în timp ce eroarea nu știe decît despre sine“ (subl. mea — I.D.). Dar lucrul acesta se întîmplă în cunoaștere. Pe cînd, „în materie de viață“, pentru a relua sintagma lui Noica însuși, totul „se întîmplă invers: adevărul e dogmatic și închis, în timp ce experiența erorii închide în ea bogăția proprie și pe cea a adevărului“. Un om care greșește știe care sînt cele două fețe ale vieții. Ascendentul fratelui asupra fiului în planul cognitivului e răsturnat și subminat aici prin întîietatea dată de pragmatismul eficient și recuperator al celui din urmă. Alternantele rivale își cedează reciproc supremația. Și pragmaticul — om al acțiunii — învinge. *Trăirea aventurii eticului se dovedește, iată, superioară trăirii ideilor*. Parabola e astfel unitară: fiul îl presupune pe frate, și invers. Avem în ei, *în ultimă instanță*, adică *elementar* vorbind, două întruchipări ale aceluiasi arheu. Un arheu care poate lua chipul deopotrivă al lui Abel și Cain, al Mariei și Martei, al sufletului pastoral și sufletului agricol — în principiu, toate acele „fețe ale vieții“ a căror dualitate pașnică se originează în frica și foamea primară.

Dandy-ul lui Camus este și el un astfel de arheu. Un fel de frate al fiului risipitor, cel ce închide în el resortul unei *mișcări de refuz* (vezi gestul acestuia în una din frescele de pe pereții mănăstirii Humorului, cînd tatăl vrea să-l „tragă înăuntru“ pentru a lua parte la bucuria întoarcerii fiului — *Jurnal*, p. 69). Dar dandy-ul simbolizează și „etica lui «nu»“, la care a ajuns printr-un interstițiu de „fiu risipitor“ în care a trăit eticul. Dandy-ul este mai mult decît travestirea fratelui fiului risipitor: este fratele intrat într-o formă degradată de asceză, cînd „totul este permis“. Înaintea tuturor însă fronda, revolta...

Mitul școlii și al fiului fratelui risipitor nu sînt doar „abscisa“ și „coordonata“ acestui discurs în care

Noica încerca, după cum singur spune, „prin Școală, împăcarea cu lumea: cu fiii ce vin, cu fiii ce pleacă în lume...“. Există în aceste pagini de „jurnal“ — în fapt un *daedalus* al dialogului interior, unul purtat de filosof cu sinea sa interogativă și dubitativă — o schiță a ceea ce s-ar putea numi *homo nicasianus*. Acest „gen“ de *scriitură* atât de frecventată și tot pe atât de controversată nu însemna, pentru Noica, un mod de a-și face „însemnări zilnice“, din care să aflăm, bunăoară, ce meniu își comanda și ce haine — la „modă“ — își cumpăra, ce temperatură era afară sau în cameră și cu cine își sorbea cafeaua ș.a. N-a obișnuit, se pare, cu anumite excepții, să țină o evidență contabilă a ceea ce era partea fenomenală a lucrurilor. Era ispitit de *ousia*, de esență. Jurnalul lui este unul de *concepte* și *idei*. Pleca și — pe alte căi — se întorcea mai totdeauna la temei, la *elementar*. Mai toate însemnările din „jurnal“ ființează încă de la prima filă sub blînda oblăduire a gândului atât de tulburător al lui Augustin: „E ceva în noi mai adînc decît noi înșine“.

Dar Noica n-a fost nicicînd izolat de spectacolul vieții, de „barbaria“ concretului ei. Turnul de fildeș — chiar și pentru tînărul care poza ostentativ, nu de puține ori, un fel de „huliganism“ cultural — a fost pentru Noica o utopie. Epiderma sa este sinonimă cu a istoriei, orice fapt se cuvine pus în conul de lumină al rațiunii: „ce adînc fapt de viață e o petrecere. Cine spune că nu se poate «povesti» un bal? E aproape un miracol, ca orice fapt de viață.“ Minunea se substituia într-un fel faptului existențial: „E atât de frumoasă viața, cu creșterea ei spre nu știu ce! O creștere riguroasă, geometrică, strictă, ca în Bach — spre nu știu ce“. Iar din viață se cuvine să fie încercuit îndeosebi *Viul: oamenii*. „Nu lucruri, nu peisaje; oameni“. De ce? Pentru simplul motiv că orice om este o „formă de încăpăținare, adică o idee“. E ținta pe care o pîndea, este trofeul pe care Noica și l-a dorit: omul-idee sau ideea-om. Voia să vadă „gestul“ ideii, „surîsul“ ei, dorea să-i audă vocea. Sigla discursului „îndrăgostit“ o aflăm, iată, la Noica, în *Jurnalul* din '44, dar și în suita de texte reunite de Noica în revista *Ad-*

sum. (Se cuvine să reținem deopotrivă spiritul și litera acelor pagini de gazetă, căci sînt rînduri care în fapt reprezintă o urgență a ființei meta-fizice și — în egală măsură — a omului Noica. *Adsum*, la care ne-am referit, nu a fost pînă acum cercetat de interpreții operei nicasiene, cu excepția lui Antonie Plămădeală care îl invocă — și evocă — în Cuvîntul rostit la înmormîntarea filosofului la Schitul Păltiniș — v. *Telegraful Român*, nr. 45 — 46 și 47 — 48/1987.) Într-un paragraf anterior am „răsfoit“ și noi cele patru pagini, format mare, de ziar, ale revistei prin care Noica voia, să fie — atunci și acum — de față. Dar încă în acest *Adsum* vorbise Noica de *Veacul omului viu*, încă de atunci *erezia* devenea o *atitudine filosofică*.

În paginile *Jurnalului* din '44, însă, viziunea asupra a ceea ce înseamnă „viu“ se radicaliza: e conturat cît se poate de clar *holomerul* de mai tîrziu. Viul înseamnă „unul singur, elementul infinitezimal“, cel care poate să „coaguleze restul“. Mai exact spus: „Un singur individ vertebrală totul“. Spirala sau ghemul cunoașterii se desfășoară sau înfășoară astfel nu de la simplu la compus ci, spune Noica, „urci, fără compoziție, de la simplu la întreg“. Așa ajunge filosoful la acea *pars pro toto*, la acel întreg care știe adevăratul preț al părții. „Viața ca totalitate de fiecare clipă“, iată acea tulburătoare vorbă a lui Simmel care-l strălumina pe Noica și-l făcea să vadă altfel „scandalul vieții“, paradoxul ei.

Este impropriu să se considere *Jurnal filosofic* operă de sine stătătoare. Vreau să spun că ea ilustrează cum nu se poate mai bine — prin puzderia de idei care o structurează — relația dintre parte și întreg. (Retic, la pagina 8, Noica ne spune că unele din gîndurile incluse în jurnal au fost „întîmplător folosite“ în articole. Cert este că aproape nici una din însemnările de acolo nu are o existență izolată: ele sînt *homeomerii* născători de *holomeri*, în ele germinează căile desfășurate de atîtea din lucrările de mai apoi.) Străbătînd paginile de jurnal filosofic ale lui Noica — includem aici și pe cele din așa-numitul „jurnal de idei“ — dai fără să vrei peste

„secțiunea de aur“ a operei sale. Ele dau seama de problematica atât de diversă care l-a preocupat pe gânditor și e interesant de urmărit *poietica* unor discursuri care se originează tocmai aici, în aceste pagini deopotrivă de senine și învolburate. Mai toate ideile din jurnal l-au „posedat“ pe Noica: școala (scrisă cu majusculă) și discipolul, fiul risipitor și fratele lui, toate învăluite în parabolă și mit și transformate în obsesii fertile; uscăciunea și morga academismului, anchilozarea produsă de acesta în planul creației și generarea unei gerontocrații în sfera valorilor; frumusețea ascunsă a textelor biblice; forța muzicii unui Bach preferat lui Beethoven (care nu știe să sfârșească, în timp ce primul te fascinează cu „sfîșierea“ finalurilor care aduc totodată transfigurarea); ethosul văzut prin atâtea lentile (mai tot timpul textele jurnalului trimit spre un mereu aproximat triumf moral al fratelui fiului risipitor, cel care are un fel de voluptate a înfrîngerilor, o sete a Unului de a se disemina în multiplu, de a se pierde în el).

Încercările — să le numim în continuare de „jurnal“ — ale lui Noica trimit, inevitabil, chiar și numai „formal“, la (sau: și la) „stilul“ Cioran, precum și la aforismele elaborate în epocă de Blaga (*Discobolul* apare în 1945, iar în 1946 filosoful pregătise *Elanul insulei*). Nu este însă vorba de vreo calchiere. Față de Cioran, autorul lui *De caelo...*, „despărțindu-se“ mai mult de sine (în ordinea creației nicasiene, *Jurnalul* reprezintă o „tăietură“), comprimă fraza și o epurează parcă mai mult de lirism. Judecățile urmăresc evident gnomicul. Lipsesc însă perifriza și tautologia, așa cum — aceasta din urmă — avea să fie cultivată de un Heidegger. De altminteri, chiar și atunci cînd nu-l repera direct, autorul lui *Sein und Zeit* era prezent în orizontul meditației. Noica nu admite, nici la el, invazia didacticului în filosofie, „ticurile profesoratului“. Pedagogia, care face din orice o „lecție“, a înlocuit, observa Noica, învățătura vie cu cea moartă. La seminariile la care a asistat (l-a auzit cîte o oră la un interval de doi ani), filosoful german voia „răspunsuri corecte“; elevul trebuia să „știe“,

și nu să „gîndească“, *id est*: „să aproximeze“. Tautologia lui Heidegger, mai ales la contactul oral cu filosoful, nu e agreată — poate nici sesizată sau acceptată — de Noica. „Spunea același lucru; sau lucruri pe care nu se poate să nu le fi spus încă de la prima lecție“. Cei familiarizați cu fibra și metabolismul discursului heideggerian receptau, în aceeași rostire, altceva: „Am întreat pe cei care-l ascultau *de mai multă vreme*: nu, *nu se repeta*, pentru ei“ (s.n., I. D.). Chiar dacă este, într-un fel, repetiție, tautologia este alt-ceva, proiectul ei depășește redundanța și vizează înțelesuri nu atât de evidente. Și totuși, același Noica face din tautologie o cale de autonomizare a gândului care, pentrînd „în spirală, în burghiu, ca într-un act de sondaj“, devine *valabil* (ca și valoarea la Rickert): „Știi de la început un lucru, și-l spui de mai multe ori, îl spui neîncetat sub altă formă — pînă se spune singur“. Desigur că nu asta — sau nu numai atât — este tautologia. Ea nu poate fi însă considerată un simplu „pleonasm“ al ideii, iar mecanismul ei nu poate fi observat pe secțiuni silogistice scurte.

Mitul școlii are, la Noica, o înfățișare poliedrică. El induce în fapt viziunea tînărului filosof asupra *edificării* spiritului: substanța, treptele și metoda acestei izbînzi. Iar vămile prin care se trece pînă la această judecată — nicidecum de apoi, ci *de aici și de acum* — sînt cîteva condiții: „Dacă iubiți muzica — pierderile, curgerile, creșterile; dacă vă plac geometria și rigoarea, fără să vi se împietrească inima și mintea; dacă aveți un dram de nebunie și un munte de măsură — veți întîlni, cîndva, filosofia“. Asceza spiritului presupune deci muzică, știință, rigoare, măsură și „un dram de nebunie“ (dar nebunia, ne-a spus apoi Foucault, pe care Noica nu-l agreea, e o altă formă a înțelepciunii). Iar toate acestea se întîmplă în numele și sub *forma* Școlii. Noica visa o Școală undeva la margine de cetate, un loc unde cîteva oameni tineri ai lumii să se elibereze de tirania locului comun și a personajului numit profesor (în înțelesul pe care-l dă Noica), unde să se

transmită nu conținuturi, nu sfaturi, nu învățături, ci stări de spirit care să încorporeze o idee.

De ce n-am vedea, oare, în Jurnalul lui Noica, acela „filosofic“ dar și cel „de idei“, un ciudat și singular *Bildungsroman*? Însă roman nu numai al formării, ci și al căutării de sine. De altfel, ce altceva poate să însemne formarea, intrarea în formă a unui spirit dacă nu căutare de sine? Un scenariu în care personajul ubicuu este *discipolul*, așa cum și l-a imaginat Noica. Discipolul sau „celălalt“, cel spre care se deschide „maestrul“. Un om tânăr al lumii, dornic să se mărturisească, avînd nevoie de cineva care să-i facă medierea între *el* și *el-însuși*. Discipolul este astfel cel prins într-un proiect paideic, cel ce vine la „părinte“ să-i ceară ceva. Insul care vrea să devină mai întîi „iederă“ și tocmai de aceea trebuie lăsat „să fie ce trebuie să fie: chiar buruiană“. Dar se cuvine să-l „îmbolnăvești“, pe discipol, și de incertitudini. Cîtă retorică și cîtă subtilitate în aceste judecăți ce exaltă autotelismul, voința de sine, cea din urmă avînd, pentru discipol, o existență osmotic legată de acea „volonté de savoir“, ironic expeditată de Noica.

În fața acelor discipoli atît de tineri, care se pot uneori lamenta că nu știu încă destul, în a căror ignoranță e atîta viață, „urmași“ ce pot oricînd ajunge la un „paricid spiritual“, lor, așadar, Noica — aidoma unui teolog — le-ar fi putut spune: „Voi sînteți cei care țin lumea în loc! Pentru voi trebuie lumea perpetuată, amînată. Dumnezeu ar mîntui-o dacă n-ar fi încă ființe să se bucure de ea și să întîrzie, prin tot ce e pîgîn în ei, răsкупpărarea“. Într-adevăr: ce *misie* grea le-ar reveni discipolilor: să țină lumea în loc! Dar *misia* aceluia Guru care, peste ani și ani, avea să „moșească“ atîtea spirite! Acel *don juan* („Filosofia ca don-juanism“ spune undeva Noica; „Esențialul e să cuce-rești. Nu să accepți. Nu să știi“) ce putea spune ideilor, vorba lui Valéry, „Que fites-vous cette nuit,/ Maîtrese de l'âme“, și care cerea elevului — acel „om nou“ care vine la Școală — să deprindă „sensul mistic“, și nu

cel „magic“, al noutății. Prin care tînărul timid să poată intra astfel într-o comunicare „directă“, deopotrivă cu unitatea și alteritatea, cu necunoscutul și cunoscutul care se amalgamează în viața de toate zilele.

Școala pe care o visa Noica atunci, undeva la marginea Bucureștiului, se va întemeia, peste ani, la Păltiniș (știm bine cît de mult își dorise să transforme Sibiul într-o Jenă a României). Ardealului, acest centru al românismului care a hirotonisit spiritul unui Blaga, Rebreanu, Cotruș, Cioran, îi revenea, din nou, rolul de mîntuitor al valorilor. O școală a junimii dispusă și aptă pentru/de „sacrificiu“ întru cultură, de izolare și încarcerare în bibliotecă; un loc unde *das Salz der Erde* și *das Licht der Welt*, cum ar spune Ecclesiastul, nu poate fi altceva decît: filosofia. Filosofia înțeleasă aproape biblic, prin același mit al căderii, căci eterna „promitează ontologică“, dacă putem spune așa, a omului rămîne mitul, iar ființa umană este, se știe, una „căzută“. „Și în ordinea cunoașterii există un paradis pierdut. Poate că e același mit aci și acolo, dovedind cît de solidar e spiritul cu sine“. Aceeași solidaritate care-l face pe Noica să-l poarte pe *discipol* prin cărțile lui Moise sau prin Evanghelii, prin Faptele Apostolilor, prin Epistolele lui Pavel (numit un „extraordinar scriitor“) și chiar prin Apocalipsa lui Ioan, un excurs moral și gnostic care aspiră la dezvăluirea acelor „frumuseți tainuite“ ale Bibliei. Așadar, filosofia, sarea pămîntului... Născută nu din bun simț — cu care nu depășești proastele locuri comune — ci din „exces“ și din „libertatea de a fi absurd“. Și Noica ne dă un exemplu, și anume pe Grecii care n-ar fi ajuns altfel decît printr-un exces să spună că totul curge sau că nimic nu se mișcă. Însă nu același lucru se constată la români care, credea Noica, n-au avut o „filosofie mare“ tocmai pentru că, în locul excesului, au avut „măsura, înțelepciunea, «mioriticul» — în sens nefilosofic“. (Observațiile tînărului filosof sînt, ele însele, fructul unui exces: „să fiu incomod“, iată de altfel „încadrarea în societate“ pe care și-o fixase însuși Noica, trăind în fapt

funcția socială a criticului, minus „solemnitățile“ și „platitudinile“ criticii: „Să nu lași lumea în pace. Prin simplul fapt că ești ceva, că poți ceva, să incomodezi și să obligi“. Și poate noi, românii, nu avem nici acea forță de a ne *mira* atât de profund precum au făcut-o anticii. Dar cum poți oare provoca la un *ins* dorința de a cunoașea tot așa de intens ca și aceea de a ști? Pentru a ilustra o atare cale, Noica povestește undeva că nici un profesor nu i-a trezit un interes mai mare decât cel ivit în el atunci când, la 12 ani, un văr a încercat să-i povestească, intim, „cum este“ viața.

Acesta a fost — pentru Școală — gândul tainic al lui Noica: sămînța aruncată de el să rodească în urmași spirituali. În acel individual pe care voia să-l reabiliteze onto-logic, individual numit *Christo-phor*, adică „pur-tător de Christ“. Acel tînăr sinonim cu viitorul, despre care Noica gîndea cu voluptate cenzurată: „Să-l lași să se apropie de tine, sau să te apropie tu de el. Să-i iei în mînă sufletul și să i-l joci, ca pe un pumn de grîu: are greutate? e bun de sămînță? Și să fii, dacă poți, nu cel care încearcă să mai culeagă ceva; ci ploaia, ploaia aceea de toamnă, care nu știe nimic despre culesuri...“. Iar „profesorul“ Noica, singurul de la o asemenea Școală (e aici un egoism fecund sau o invidie creatoare), se transforma în Profesor, în mentor sau director de conștiințe și cultură. Un explorator al posibilului într-o zonă a spiritului care n-a avut, ca Polonia bunăoară, mari logicieni, dar care a produs gînditori planetari (poporul polonez, peripatetiza filosoful, e solidar cu logica sa bivalentă: da sau nu, adevăr sau fals).

Rolul de îndrumător cultural și spiritual al lui Noica pare să rivalizeze cu cel îndeplinit de Maiorescu în cultura modernă. Călăuză, morală și constructori de paradigme ale spiritului, ei și-au aflat și trăit „misia“ într-un *dandyism* situat undeva între „fiul risipitor“ și „fratele“ lui, între spiritul masculin și cel feminin, între acțiune și contemplație, dominați frenetic de nevoia conjuncției acestor poli, dar stăpîniți și de un evident sentiment metafizic: „Setea Unului de a se pierde și setea

Multiplului de a se readuna“. În ceea ce privește pe Noica, departe de „premiantii vieții publice românești“ caracterizați prin rigiditate, hipertrofia eului și ceva ipocrizie, el se gîndește cu nostalgie la devenirea întru ființă a spiritualității și civilizației românești: o țară care „ar suporta pe un Nietzsche spunîndu-i: «Românii nu sînt nimic; ei devin ceva»“.

Că era așa, că românii „devin ceva“ a demonstrat-o — și o mai face încă — așa numit-a școală de la Păltiniș ridicată nu numai ca „iedera“ peste statuia magisterului. Tineri sau mai puțin tineri care, laolaltă cu filosoful, formau poate singurul *symposion* neangajat ideologic din cultura noastră. Cel mai aproape de nucleul acelei structurări concentrice erau păltinișenii get-beget (Liiceanu, Pleșu, Vieru, Kleininger, Cornea, Surdu), urmau apoi cei fascinați de mitul Noica și de filosofie, care voiau sfatul unei Călăuze (destinul cărturăresc al unor tineri „moșiți“ și îmbolnăviți cu incertitudini de Noica este doveditor în acest sens; despre acești frați „vitregi“ ai fiului risipitor am să discut cu alt prilej) iar undeva la marginea nelimitate se situau acei oameni de cultură care îl admirau cu entuziasm sincer pe gînditor și care, ori de cîte ori veneau pe la Păltiniș, se abăteau puțin și pe la camera din vila 12. (Între cei care treceau pragul casei lui Noica se aflau, desigur, și mulți veleitari sau bovarici, unii dorind de la filosof girul cultural sau moral pentru deschiderea unor uși de edituri sau de reviste. Deși, uneori, partizan sau generos pe fond afectiv, Noica nu putea fi atras în vreun compromis valoric: el deosebea limpede izbînda autentică, profundă de nu știu ce improvizații gen „daciada“ sau „cîntarea...“, spectacole ce semănau pentru el cu o miluială deșăntată.)

Analizînd, însă, școala lui Noica și discipolii săi („despărțirea“ de maestru nu s-a produs, credem, cu adevărat, pentru nici unul din ei, cu excepția, parțială, a lui Liiceanu, care-și încearcă sunetul original prin *Cearta cu filosofia*), vom observa similitudini semnificative în ceea ce privește itinerariul spiritual: orienta-

rea dintru început către *eseu* (această „boală de tinerete“ atât de contestată de atîția pacienți); traduceri și comentarii din istoria filosofiei universale, prin orizontul ei pregătindu-se, probabil, intrarea în landul românității și al elaborărilor proprii (Noica nu a știut ce va spune original în metafizica românească *decît după 35 de ani*); respingerea bovarismului, dar nu și a unor puseuri de narcisism intelectual.

S-a spus, nu fără o anumită îndreptățire, dar și cu accentele unor *parti-pris*-uri și ale unui reducționism, că proasta receptare a lui Noica ar fi dus la apariția unor maladii: ontologismul, etimologismul, obsesia autohtonismului și a eseului. Atari „efecte“ însă, cum subliniam în primul paragraf al cărții, generatoare de excrescențe culturale, nu au fost induse numai de spiritul nicasian. Dacă există, aceste devieri, care pot exalta uneori primatul „auxiliarului“, sînt și urmele unei receptări care nu s-au putut transforma în creație proprie, în a-*simil*-are, ci — cum ar spune însuși Noica — a devenit, dimpotrivă, *alter*-are. Ontologie a făcut și Blaga, dar nu numai el dintre filosofii contemporani lui Noica. Întoarcerea la origini, inclusiv ale limbii, s-a produs, și ea, mai demult și în alte spații. „Efectul Heidegger“ a penetrat la noi și *prin Noica*, chiar dacă nu va fi fost el primul care a răspîndit „microbul“. Investigarea obsesivă a româanismului, a românității imanente limbii nu poate fi la urma urmei decît benefică (oricum, e preferabilă ignorării sau eludării fondului autohton), iar practicarea eseului, care n-a început, nici el, cu Noica, nu se cuvine să fie confundat cu *eseismul*, doar acesta fiind într-adevăr o formă patologică a creației. În orice caz, constatarea unor „derivate“ precum cele invocate mai sus, aduse în discuție de chiar discipolii lui Noica, se cuvine să fie făcută onest, într-un autentic spirit justițiar, fără miopie sau prezbitism axiologic.

Dar există și o deosebire evidentă între filosoful de la Păltiniș și discipolii săi cei mai apropiați, conturată, iată, după răscrucea istoriei noastre de la 22 decembrie: *dialogul* lor, ca intelectuali, *cu puterea*, res-

pingerea explicită a oricăror forme de politicianism (pe care vor să-l demonteze în văzul lumii) și practica fără patimi a unei profilaxii și terapii politice (sensul celei din urmă fiind cel grecesc, de preocupare pentru treburile cetății). Ei coboară, astfel, în fenomenal și răspund unei nevoi a istoriei, răscumpărînd într-un fel naiva greșeală a celor din generația '25—'35 care, confundînd politicianismul cu politica (lucru recunoscut de Eliade și Cioran), s-au izolat într-o neutralitate deloc fertilă pentru spiritualitatea interbelică. (Cred că aceeași confuzie exista subteran și în reacția lui Noica față de J. Benda.)

Mitul Școlii proiectate de Noica a fost și este pe cît se poate de real. El a generat o „mitologie“ a lui: „Nu se știe cine dă și cine primește“, fraza lui Léon Bloy pe care filosoful ar fi dorit-o pe frontispiciul școlii. O școală de înțelepciune care și-a avut epicentrul la Păltiniș, dar al cărei spirit a penetrat și s-a diseminat în întreaga cultură românească. Ea a fost — mai trebuie s-o reamintim? — rațiunea de a fi a lui Noica, un fel de fruct oprit la care se gîndea cu speranță și nostalgie: „Școala. Școala asta. Nu știu dacă am s-o fac vreodată. Dar mi-ar place ca la sfîrșitul vieții să pot spune: nici nu am făcut altceva“. Un loc unde, ne place s-o spunem, nu s-au învățat adevăruri și — cu atît mai puțin — adevărul, căci singurele lucruri urmărite erau: a gîndi viu (ce superbă demonstrație făcea Noica oricărui tînar!), a obține *direcția* adevărului, a te întîlni cu *celălalt* — operație care în fond era o căutare de sine, o întîlnire cu tine însuși — și a număra, cum frumos spunea filosoful, ceasurile bune în funcție de despărțirile posibile. Noica avea grijă „să fii trimis mai departe, să fii așezat la curgere“, să înțelegi adevărul, viața lui, ca *proces*, și nicidecum ca rezultat (să ne reamintim de acel mod de filosofare similar donjuanismului în care esențialul este să cucerești). Era aici — oricît s-ar fi sustras influențelor lui Nae Ionescu — un precept al acestuia: „Școala e bună, cu condiția să n-o iei în serios“. Iar metoda pe care o voia utilizată era sugerată de bunul simț românesc: „Nu da povață celui ce nu ți-o cere,

căci nu te ascultă. *Însetează-l mai întii*. Pune-l în situația de a ți-o cere. Și pe urmă spune-i — dacă ai ceva de spus“ (subl. mea — I.D.). O aceeași atitudine răzbate de altfel și într-un alt principiu nicasian: dacă se poate spune că *totul încapă în cultură*, că ea nu e anemie, devitalizare sau dezinstinctualizare, atunci, crede Noica, pentru igiena unei culturi, oamenii prea sănătoși, tinerii dornici de sport sau de alte „derivate“ de acest soi. e bine să își păstreze nealterată aptitudinea și gustul pentru imediat. Așadar: trebuie să știi cui să-i spui: „*înapoi, la carte*“, căci dacă intră în Școală oameni care nu au acel „*minim insesizabil*“ numit „*calitate*“, atunci „*totul e posibil în cultură*“. Elitism? Imperialism spiritual? Nicidecum, ci simț axiologic și forță intuitivă. Orice ai spune, afirmația „*cultura rămîne închisă*“ nu trimite la altceva decît la voloare și la răspundere, la efortul și migala unor fapte de gîndire pe care le faci cu adevărat *numai dintr-a doua oară*. Cultura este, iată, o lume posibilă, pe care Școala lui Noica voia să ne-o apropie, cultivîndu-ne *sentimentul muzical al lucrului filosofic* și, de ce nu, simțul metafizic născător de viziuni, cel care te duce *dincolo de întreg* sau — invocîndu-l și noi pe același Valéry — care îți dă starea celui „*L'exces sur le tout*“.

Nu vom înceta nicicînd să ne întrebăm dacă Noica a fost într-adevăr un „*homme révolté*“, omul care pendula între „*dandysm*“ și „*revolta metafizică*“. Și dacă da, cum? Dacă îl vom crede pe Camus, revolta, așa cum o descifrează el într-o istorie a „*orgoliului european*“, ne poate produce motivele sale numai la sfîrșitul unei cercetări asupra *atitudinilor, pretențiilor și izbînzilor sale* (v. Introducerea la *L'Homme révolté*, Gallimard. 1980, p. 13—22). „*L'homme est la seule créature qui refuse d'être ce qu'elle est*“, iată principiul camusian cu care filosoful de la Păltiniș nu cred că n-ar fi fost de acord. Aici putem afla de altminteri și reazemul